

*Gav morgonrodnaden namn åt 'den röda ön' eller finns det en annan förklaring?
«Notdragning i Stockholms skärgård», oljemålning av Axel Sjöberg, 1915.*

Den röda ön

Rådmansö socken var en gång Sveriges största skärgårdssocken. Den sträckte sig från Norrtäljeviken över Söderarms skärgård ända ut till Svenska högarna. Fastlandsdelen av socknen har ända sedan landet steg ur havet varit den största stentäkten för hård, röd sandsten i Svealand.

Tidigt på vårarna, innan mattor av gullvivor och orkidéer täcker marken, kan man söka efter spåren av gamla huggplatser, vägar och bryggor. Vid Riddersholm strax intill Kappelskärs färjeläge finns många tydliga lämningar. Man kan se hur sandstensblocken släpats fram ur skogen och sedan grovhuggits på olika platser, dels hemma vid gårdsplanen, dels nere vid lastageplatserna. Tjocka lager av sandstensflis ligger under torven intill för länge sedan igenvallade stenbryggor och uppgrundade havsvikar.

Rådmansö var förr en oerhört fattig socken. Det strategiska läget längst österut i Svealand gjorde att socknen ofta under historiens lopp fått inhysa soldater och krigsfolk som utarmade befolk-

ningens resurser. På små hopplöst kala öar längs segelleden kan man finna grunderna till de allra mest utsatta och fattigas bostäder; de som levde på att tigga från skutorna som drog fram genom segelleden mellan Stockholm och Norrland.

Sandstentäkten har i alla tider utgjort ett mycket välkommet tillskott i kassan hos bönder och fiskare i socknen. Den röda stenen har varit Rådmansös guld. Det berättas om sandstensjägare som utrustade med långa spjut letade efter de åtråvärda stenblocken djupt nere i skogarnas morän. Skogsbackar och hagar är ännu fulla av kratrar där sandstensblocken grävts upp och släpats i väg. Ännu efter kanske tusen år av stentäkt plöjs nya röda sandstensblock upp ur åkrarna varje år.

Ortnamnet Rådmansö finns belagt första gången år 1331 som Insula Rudhma. Namnformen Rådmansö är ett utslag av senare tiders lantmätares och myndighetspersoners önskan att göra till synes obegripliga ortnamn gripbara och förklarliga. Någon rådmann har

dock aldrig haft något med Rådmansös historia att göra. Ordet 'rudhma' är snarare besläktat med röd eller rödfärgad. Än i dag kan man höra en äldre generation som talar om Rådmanby, byn mitt på ön, som Röddma.

Folkskoleläraren Manfred Ohlson, Rådmansös legendariske hembygdsforskare, ägnade en stor del av sitt liv till funderingar och spekulationer kring bygdens historia. Han skrev om ortnamnet Rådmansö flera gånger i artiklar i lokaltidningen och hembygdsföreningens böcker. «Det finns inget som är rött på Rådmansö», skrev han, «berggrunden här är inte rödare än på öarna runtomkring. Det enda röda här ute är morgonrodnaden». Manfred Ohlson skrev om Rådmansö som morgonrodnadens ö och insåg aldrig att det röda, som kanske en gång var orsak till namnet, nu sitter inmurat i grunder och socklar till byggnader runt om i hela Svealand, bland annat i Stockholms slott. ■

Hans Landberg